

Praying for the Death of a Patient: A Halachic View

Daniel Eisenberg, MD

Department of Radiology
Albert Einstein Medical Center
Assistant Professor of Radiology
Jefferson Medical College
Thomas Jefferson University
Philadelphia, Pennsylvania

TABLE OF CONTENTS

Exodus 32:32	1
Rashbam Exodus 32:32	1
Ramban Exodus 32:32	1
Numbers 11:14-15	1
Rashi Numbers 11:15	1
Ramban Numbers 11:15	1
Kings I 19:4	1
Rashi Kings I 19:4	1
Radak Kings I 19:4	1
Ralbag Kings I 19:4	1
Metzudas David I Kings 19:4	1
Yonah 4:1-3, 8-9	2
Rashi Yonah 4	2
Ibn Ezra Yonah 4	2
Radak Yonah 4	2
Metzuda David Yonah 4	2
Mishna Smachos Chapter 1	3
Talmud Bavli, Kesubos 104a	3
Talmud Bavli, Nedarim 40A	3
Ran, Nedarim 40A	3
Talmud Bavli, Tractate Berachos 10A	4
Talmud Bavli, Taanis 23A	4
Talmud Bavli, Tractate Bava Metzia 84A	4
Talmud Yerushalmi Tractate Shabbat 19:2	4
Shulchan Aruch Yoreh Deah, Chapter 339:1 (Laws of a Moribund Patient)	5
Aruch Hashulchan Yoreh Deah 335:3 (Laws of Bikur Cholim)	5
Igros Moshe, Choshen Mishpat II:74D	5
Igros Moshe, Choshen Mishpat II:73A (excerpt)	6
Responsa Minchas Shlomo 1:91 (34)	6
Responsa Tzitz Eliezer 5 - Ramat Rachel Chapter 5	7
Responsa Tzitz Eliezer 9:13	7
Responsa Tzitz Eliezer 9:47	8
Nishmat Avraham, Yoreh Deah 335:5 (Praying that a sick person should die)	9
Shulchan Aruch, Yoreh Deah, Chapter 335 (Laws of Bikur Cholim)	10
Shach, Yoreh Deah, Chapter 335:sk4	10
Aruch Hashulchan Yoreh Deah 335: (Laws of Bikur Cholim)	10

Exodus 32:32

And now, if You would forgive their sin. But if not, erase me now from Your book that You have written.”

Rashbam Exodus 32:32

Erase me now from Your book- the book of life that you wrote.

Ramban Exodus 32:32

And now, if You would forgive their sin- In my opinion [the verse means]: Moshe said, “And now, if You would forgive their sin, in your mercy [that will be well]; But if not, erase me now in their place from the book of life, and I will share their punishment” . . .

Numbers 11:14-15

14. Alone I cannot carry this entire nation for it is too heavy for me. 15. And if this is how You treat me, please kill me if I have found favor in Your eyes, so that I not see my evil.”

Rashi Numbers 11:15

And if this is how You treat me- Moshe’s strength was weakened like a woman, when Hashem showed him the punishments that would bring upon them in the future over this (the people’s complaining). Moshe said before Him, if so [that you will punishment in such a way], then kill me first.

Ramban Numbers 11:15

Please kill me- the meaning is that You should send against me those who kill with the sword for “for my death is better” (Yona 4:3) even by the sword of man “than to live” (Yona 4:3) with this grief. [Or] perhaps the word “*horgeini* (kill me)” means “take my life” (and not death by the hand of man). . .

Kings I 19:3-4

When he saw the danger, arose and fled for his life and he came to Be’er Sheva that is in Judah and he left the youth (his attendant) there. He then went into the wilderness, a day’s journey; and he came and sat under a solitary juniper tree, and requested for his soul to die. He said, “It is enough! Now, Hashem, take my soul, for I am not better than my forefathers.”

Rashi Kings I 19:4

He said, “It is enough!- My long life is enough. For how long will I be harried like this.

Radak Kings I 19:4

He then went into the wilderness- Even in the kingdom of Judah he did not feel safe for he was afraid that Jezebel would send [messengers] to kill him there. So he went out from the city and went to the wilderness to a place where he would not find food and [might] die. He would either die [of starvation] rather than live [as a fugitive] or Hashem would instruct him what to do. He said, “It is enough!-It is too much for me to have more [life] in this world for I am in danger each and every day. As Yonason the targum states: “He said, ‘My long life is enough. For how long will I be harried like this.’”

Ralbag Kings I 19:4

And requested for his soul to die- Behold, [because] the hunger was great, he chose to die. And because of this he said that the span of his life had been enough and requested from Hashem that He take his soul and that he die for he [felt that he] was not greater than his fathers that he should deserve to live such an amazingly long life.

Metzudas David I Kings 19:4

Under a juniper tree- to seek protection in its shadow. And requested- he requested from Hashem to take his soul and to die by the hands of Heaven. It is enough! Now- that is to say: “since I am now in pain, I consider my days too many and I do not want them. So take my life, for I will not live forever, for I am not better than my fathers that I will be saved from [eventual] death. And if so, what difference if I die now or die later?”

שמות פרק לב פסוק לב

וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מַחְנֵי נָא מִסִּפְרֶךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ:

רשב"ם שמות פרק לב פסוק לב

[מחני נא] מספרך - ספר חיים אשר כתבת. . .

רמב"ן שמות פרק לב פסוק לב

וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם - . . ולפי דעתי, כי משה אמר ועתה אם תשא חטאתם, ברחמך, ואם אין מחני נא תחתם מספר החיים ואסבול אני ענשם. . .

במדבר פרק יא

(יד) לֹא אוּכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשָׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כִבֵּד מִמֶּנִּי: (טו) וְאִם כִּכָּה אֶתְּ עֲשֵׂה לִי הִרְגֵנִי נָא הֲרֹג אִם מִצְּאִיתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל אֲרָאֶה בְּרַעְיָתִי:

רש"י במדבר פרק יא פסוק טו

ואם ככה את עשה לי - תשש כחו של משה כנקבה כשהראוהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת. אמר לפניו, אם כן הרגני תחלה:

רמב"ן במדבר פרק יא פסוק טו

וטעם הרגני נא הרג - שתשלח עלי הורגים בחרב, כי טוב מותי אפילו בחרב אדם מחיי בצער הזה. ויתכן שהוא כמו המיתני. . .

מלכים א פרק יט ג-ד

ג וַיֵּרָא וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֵא בְּאֵר שָׁבַע אֲשֶׁר לַיהוָה וַיִּנַּח אֶת־נַעְרוֹ שָׁם: וְהוּא הִלְךְ בַּמִּדְבָּר בַּרְדָּךְ יוֹם וַיָּבֵא וַיִּשָׁב תַּחַת רְתֹם <אחת> אֶחָד וַיִּשְׂאֵל אֶת נַפְשׁוֹ לְמוֹת וַיֹּאמֶר רַב עֲתָה יָדָד קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא טוֹב אֲנֹכִי מֵאַבְתָּי:

רש"י מלכים א פרק יט פסוק ד

ויאמר רב- סגי לי ארכא עד אימתי אנא מטריף כדן:

רד"ק מלכים א פרק יט פסוק ד

והוא הלך במדבר - אפ"ל בארץ יהוד' לא בטח כי ירא שמה תשלח איזבל להרגו שם ויצא מן הישוב והלך לו במדבר במקום שלא ימצא מחיה וימות כי בחר מותו מחייו או יראה אליו דבר ה' מה יעשה: ויאמר רב - כלומר רב לי עוד בעה"ז ואני בו בסכנה כל יום ויום ויונתן תרגם ואמר סגי לי ארכא עד אימתי אנא מיטרף כדן:

רלב"ג מלכים א פרק יט פסוק ד

וישאל את נפשו למות - הנה מחוזק הרעב היה בוחר במוות ולזה אמר כי רב לו במה שחיה ובקש מהש"י שיקח את נפשו וימיתוהו כי לא טוב הוא מאבותיו שיזכה מפני זה לאורך הנפלא מן החיים:

מצודת דוד מלכים א פרק יט פסוק ד

תחת רותם - לחסות בצלו: וישאל - שאל מה' לקחת נפשו ולמות בידי שמים: רב עתה - ר"ל הואיל ואני עתה בצער הנה נחשבים לי ימי למרובים ואין לי חפץ בהם ולכך קח נפשי כי לא לעולם אחיה כי לא טוב אנכי מאבותי להנצל מן המיתה ואם כן מה לי עתה מה לי לאחר זמן:

Yonah 4

1. And it displeased Yonah exceedingly, and it angered him. 2. And he prayed to Hashem and said, "Please, Hashem, was this not my contention while I was still on my land? For this reason I had hastened to flee to Tarshish, for I knew that You are a gracious and merciful God, slow to anger, with much kindness, and relenting of evil. 3. **And now, Hashem, take now my soul from me, for my death is better than my life.**" . . . 8. And it was when the sun shone, that G-d appointed a stifling east wind, and the sun beat on Yonah's head, and he fainted, **and he begged for his soul to die, and he said, "My death is better than my life."** 9. **And G-d said to Yonah; Are you so very grieved about the kikayon? And he said, "I am very grieved to death."**

Rashi Yonah 4

1. **And it displeased Yonah-** He said, now the non-Jewish nations will say that I am a false prophet. 2. **Was this not my contention-** know that if they repent, You will not destroy them I will appear a liar in their eyes.

Ibn Ezra Yonah 4

3. **And now-** Because he saw that Israel would not repent, he feared that the evil would befall them. Therefore, he prayed: "take now my soul" like [Moshe prayed] "erase me now" and Elisha. . .

Radak Yonah 4

2. **And he prayed-** Yonah prayed: "Take now my soul" and he preceded his prayer with "please Hashem. . ." **Was this not my contention-** It is what I thought and I said in my heart, for I was afraid that they would repent and You would withhold the evil, and their repentance would cause evil for Israel. 3. **And now, Hashem, take now my soul-** that I should not see the evil [that will befall] Israel, similar to what Moshe, our teacher, said (Exodus 32:32): "erase me now from Your book," and similarly he said (Numbers 11:15): "please kill me."

Metzudas David Yonah 4

3. **And now, Hashem-** and this I request of You, that You take my life from me for my death is preferable to my living and seeing the destruction of my people brought about through me. 8. **Stifling [east wind]-** that is, it made such a loud noise until it deafened the ears. **And the sun beat-** the sun's rays beat down on Yona's head. **And he fainted-** because of the heat of the wind and the heat of the sun. **And he begged for his soul-** he requested that his soul be separated from him so that he might die. **And he said-** he said to himself, better is my death than my life. And this is because he became very sick from the strength of the heat of the wind and the rays of the sun. And he bore great suffering. 9. **To death-** until I would choose death as a result [of losing the protection of the kikayon] or it means until my death it will greatly disturb me and I will not be comforted forever.

יונה פרק ד

(א) וַיִּרַע אֶל יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה וַיִּחַר לוֹ: (ב) וַיִּתְפַּלֵּל אֶל יְדֹן וַיֹּאמֶר אֲנִי יְדֹן הֲלוֹא זֶה דְּבָרִי עַד הַיּוֹתִי עַל אֲדָמָתִי עַל כֵּן קָדַמְתִּי לְבָרִחַ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל חַנוּן וְרַחוּם אֲרָךְ אַפִּים וְרַב חַסֵּד וְנָחַם עַל הַרְעָה: (ג) וַעֲתָה יְדֹן קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמּוֹנִי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי: . . . (ח) וַיְהִי כִּזְרוֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּמְן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חַרְיִשִׁית וַתֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלֵּף וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוֹת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי: (ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יוֹנָה הֲהִיטֵב חָרָה לָךְ עַל הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הִיטֵב חָרָה לִי עַד מוֹת:

רש"י יונה פרק ד

(א) **וירע אל יונה** - אמר עכשיו יאמרו העכו"ם שאני נבי' השקר: (ב) **הלא זה דברי** - יודע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריב' ואהיה שקרן בעיניהם:

אבן עזרא יונה פרק ד

(ג) **ועתה** - בעבור ראותו כי ישראל לא עשו תשובה יפחד שתבוא הרעה עליהם על כן יתפלל קח נא את נפשי כדרך מחני נא וכאשר עשה אלישע במשחו חזאל:

רד"ק יונה פרק ד

(ב) **ויתפלל** - יונה התפלל קח נא את נפשי ואמר בתחלת תפילתו אנה': **הלא זה דברי** - מה שהייתי חושב ומדבר עם לבי כי הייתי מפחד שישובו ותנחם על הרעה ותהיה תשובתם גורמת רעה לישראל: (ג) **ועתה, קח נא את נפשי** - שלא אראה ברעת ישראל כמו שאמר משה רבינו ע"ה מחני נא מספרך וכן אמר הרגני נא הרוג:

מצודת דוד יונה פרק ד

(ג) **ועתה ה'** - הואיל וכן הוא אבקש ממך שתקח את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי לראות באבדן בני עמי אשר ע"י באה הסבה: (ח) **חרישית** - ר"ל משמע שאון רב עד שהיה מחריש את האזנים: **ותך השמש** - ר"ל השמש השליך ניצוציו על ראש יונה: **ויתעלף** - בעבור חמימת הרוח וחום השמש: **וישאל את נפשו** - שאל ובקש את נפשו להפרד ממנו למען ימות: **ויאמר** - אמר אל נפשו טוב מותי מחיי וזהו על כי נחלה מאד מתוקף חמימות הרוח וניצוצי השמש וסבל יסורים הרבה: (ט) **עד מות** - עד שאבחר המיתה בעבור זה או ר"ל עד המיתה יחרה לי ולא אנחם כל ימי עולם:

Mishna Smachos Chapter 1

Halacha 4: We may not close the eyes of a dying man. Whoever touches and moves him is a murderer. For R. Meir used to say: He can be compared to a lamp which is flickering; should a man touch it he extinguishes it. Similarly whoever closes the eyes of a dying man is considered as if he had taken his life.

Talmud Bavli, Kesubos 104a

When Rabbi Judah the Prince (Rebbe) was dying, the rabbis decreed a public fast and offered prayers for the prolongation of his life. . . Rebbe's handmaid ascended the roof and prayed: "The heavenly ones desires Rabbi [to join them] and the mortals desire Rabbi [to remain with them]; may it be the will [of God] that the mortals may overpower the immortals". However, when she saw how often he needed the bathroom, painfully taking off his tefillin and putting them on again, she prayed: "May it be the will [of the Almighty] that the heavenly ones may overpower the mortals". But since the Rabbis continued their prayers for [heavenly] mercy she picked up a jar and threw it down from the roof to the ground. [For a moment] they ceased praying, and the soul of Rabbi departed.

Talmud Bavli, Nedarim 40A

A student of Rabbi Akiva was ill, but none of the Rabbis visited him. Rabbi Akiva entered [the student's room] to visit, and because he cleaned and swept, the student lived. [The student] said: "Rebbe, you have caused me to live." Rabbi Akiva went out [to the study hall] and announced: "Anyone who does not visit the sick- it is as if he spills blood." When Rav Dimi came, he said: "Anyone who visits the sick causes him to live, and anyone who does not visit the sick causes him to die." Causes him to die!? What has he done [to cause the death]? Maybe we should rather say: "Anyone who visits the sick requests mercy [from Hashem] for him to live, and anyone who does not visit the sick requests mercy [from Hashem] for him to die." For him to die, you think!? Rather, anyone who does not visit the sick does not pray for him to live and not for him to die.

Ran, Nedarim 40A

ANYONE WHO DOES NOT VISIT THE SICK DOES NOT PRAY FOR HIM TO LIVE AND NOT FOR HIM TO DIE: It appears to me that the Talmud is saying that sometimes it is necessary to pray for mercy that a sick person should die. For example, when a sick person is greatly pained and it is impossible for him to recover as we see in the 12th chapter of the tractate Kesubos (104A). Since Rebbe's maidservant *saw* how many times he needed to go the bathroom and remove his tefillin, and how pained he was, she said: "May it be the will [of the Almighty] that the heavenly ones may overpower the mortals," that is, [she prayed] that Rebbe should die. And for this reason we say that one who [actually] *visits* a sick person helps him with his prayers even [to the point of] saving his life; and one who does not visit a sick person, it is not even necessary to say that he does not help him to live, but rather even where there would be benefit [to the patient] in dying, even with that small favor he does not help him [by visiting so that he can pray for his relief from pain through death].

מסכת שמחות פרק א

הלכה ד': אין מעצמין את עיניו, הנוגע בו ומזיזו הרי הוא שופך דמים, רבי מאיר היה מושלו לנר שהוא מטפטף, כיון שנגע בו אדם מיד כיבהו, כך כל המעצם את עיני הגוסס, מעלין עליו כאילו הוא שומט את נשמתו.

תלמוד בבלי מסכת סוטות דף קד: א

ההוא יומא דנח נפשיה דרבי, גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי, ואמרי: כל מאן דאמר נח נפשיה דר', ידקר בחרב. **סליקא אמתיה דרבי לאיגרא, אמרה: עליונים מבקשין את רבי והתחתונים מבקשין את רבי, יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים. כיון דחזאי כמה זימני דעייל לבית הכסא, וחלץ תפילין ומנח להו וקמצטער, אמרה: יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים. ולא הו שתיקי רבנן מלמיבעי רחמי, שקלה כוזא שדייא מאיגרא [לארעא], אישתיקו מרחמי ונח נפשיה דרבי.**

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף מ עמוד א

בתלמיד אחד מתלמידי ר' עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס ר' עקיבא לבקרו, ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו חיה, א"ל: רבי, החייתני יצא ר' עקיבא ודרש: כל מי שאין מבקר חולים - כאילו שופך דמים. כי אתא רב דימי אמר: כל המבקר את החולה - גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה - גורם לו שימות. מאי גרמא? אילימא כל המבקר את החולה - מבקש עליו רחמים שיחיה, וכל שאין מבקר את החולה - מבקש עליו רחמים שימות, שימות ס"ד? אלא, כל שאין מבקר חולה - אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות.

ר"ן מסכת נדרים דף מ עמוד א

אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות - נראה בעיני דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה כדאמרינן בפרק הנושא (כתובות קד) דכיון דחזאי אמתיה דרבי דעל כמה זימנין לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי ומש"ה קאמר דהמבקר חולה מועילו בתפלתו אפי' לחיות מפני שהיא תפלה יותר מועלת ומי שאינו מבקר אין צריך לומר שאינו מועילו לחיות אלא אפי' היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפי' אותה זוטרתא אינו מהנהו.

Talmud Bavli, Tractate Berachos 10A

What did Hashem do? He brought suffering (illness) upon Chizkiyahu, and He said to Yeshiyahu: "Go and visit the sick one." As it is stated (Kings II 20:1 and Yeshiyahu 38:1): *In those days, Chizkiyahu took deathly ill, and Yeshiyahu son of Amotz the prophet came to him and said to him: So said Hashem! Instruct your household, for you are dying, and you will not live.*

What is the reason the verse first states: "for you are dying," and then states "and you will not live?" "You are dying" refers to this world; "and you will not live" refers to [death in] the World to Come.

[Chizkiyahu] said to [Yeshiyahu]: What is the reason for all this? [Yeshiyahu] said to him: It is because you did not engage in [the mitzva of] procreation. [Chizkiyahu] said to him: That was because I saw with *Ruach Hakodesh* (Divine inspiration) that immoral children would come forth from me! [Yeshiyahu] said to him: What concern are the hidden things of Hashem to you? What you are commanded to do [by Hashem], you are required to do; and what is good before Hashem, He will do. So [Chizkiyahu] said to [Yeshiyahu]: Give me your daughter [as a wife]. Perhaps my merits and yours together will cause decent children to issue from me! [Yeshiyahu] said to him: The decree [of death] has already been passed upon you. [Chizkiyahu] said to him: **Son of Amotz, end your prophecy and go! I have received this teaching from the house of my father (King David): Even if a sharp sword rests upon one's neck, he should not refrain from praying for mercy.**

Talmud Bavli, Taanis 23A

One day [Choni] was travelling on the road and he saw a man planting a carob tree. He asked him, How long does it take [for the tree] to bear fruit? The man answered: "Seventy years." He then asked him: "Are you sure that you will live another seventy years?" The man answered: I found carob trees [already grown] in the world; as my forefathers planted these for me, I plant these for my children. Honi sat down to eat bread and sleep overcame him. As he slept, an outcropping of rock enclosed him and hid him from sight and he continued to sleep for seventy years. When he awoke he saw a man gathering the fruit [of the carob tree]. Choni asked him: "Are you the man who planted [this tree]?" The man answered: "I am his grandson." Choni said: "It is apparent that I slept for seventy years." He then saw his donkey who had given birth to generations of donkeys. He went to his home. He asked: "Is the son of Choni the Circle-Drawer still alive? They answered him: "His son is not [alive], but his grandson is still living." He said to them: "I am Choni the Circle-Drawer," but they did not believe him. He then went to the study hall and there he overheard the scholars say: "The law is as clear to us as in the days of Choni the Circle-Drawer, for whenever he came to the study hall, he would resolve for the scholars any difficulty that they had." He said to them: "I am he!" But, they did not believe him so they did not give him the honor he was due. **He became very upset and he prayed for [Divine] mercy and died.** Rava said: "This is an example of the popular saying, 'Either companionship or death.'"

Talmud Bavli, Tractate Bava Metzia 84A

Rabbi Shimon ben Lakish died, and Rabbi Yochanon grieved after him greatly. Said the Rabbis, "Who shall go to ease his mind? Let Rabbi Elazar ben Pedas go, for his scholarship is dazzling." He went and sat before him. To every statement that Rabbi Yochanon would say, [Rabbi Elazar ben Pedas] would say: "There is a *baraisa* which supports you." [Rabbi Yochanon] said: "Are you [supposed to be] like the son of Lakisha (i.e. Reish Lakish)? – with the son of Lakisha, whenever I said something, he would raise twenty-four objections, to which I gave twenty-four answers, and as a result [of our exchanges], the matters were clarified. However, you repeatedly say, "We learn a *baraisa* which supports you." Do I not already know that my thinking is correct?" [As a result, Rabbi Yochanon] would go around tearing his garments and would cry and say: "Where are you, son of Lakisha! Where are you, son of Lakisha!" and he would scream until he lost his sanity. The Rabbis prayed for mercy on him, and he died.

Talmud Yerushalmi Tractate Shabbat 19:2 (as per Korban HaEida)

Rabbi Ada bar Ahava had a son born to him who was already circumcised. When they did the *hatafas dam bris* (drawing of blood necessary in such cases), the child died. Rabbi Avin said, rather the child became a *pasuah dakah* (a form of genital mutilation that precludes a man from having children and marrying a Jewish woman) and **Rabbi Ada bar Ahava fasted for the [child to die]** (since he would not be able to become part of the congregation of Israel) **and he died.** The rabbis of Caesaria said the child became a *krus shafcha* (another type of genital mutilation that resulted from the *hatafas dam bris*) and **Rabbi Ada bar Ahava fasted for the child and he died.**

תלמוד בבלי מסכת ברכות יא:

מה עשה הקדוש ברוך הוא - הביא יסורים על חזקיהו, ואמר לו לישעיהו: לך ובקר את החולה: שנאמר: +מלכים ב' כ', +ישעיהו ל"ח+ בימים ההם חלה חזקיהו למוות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו: כה אמר ה' (צבאות) צו לבינתך כי מת אתה ולא תחיה וגו'. מאי כי מת אתה ולא תחיה - מת אתה - בעולם הזה, ולא תחיה - לעולם הבא. אמר ליה: מאי כולי האי? אמר ליה: משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר ליה: משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו. אמר ליה: בהדי כבשי דרחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא - לעביד. אמר ליה: השתא הב לי ברתך, אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מינאי בנין דמעלו. אמר ליה: כבר נגזרה עליך גזירה. אמר ליה: בני אמוץ, כלה נבואתך וצא! כך מקובלני מביית אבי אבא - אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כג עמוד א

יומא חד הוה אזל באורחא, חזייה להווא גברא דהוה נטע חרובא, אמר ליה: האי, עד כמה שנין טעיני? - אמר ליה: עד שבעין שנין. - אמר ליה: פשיטא לך דחייית שבעין שנין? - אמר ליה: האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתי, כי היכי דשתלי לי אבהתי - שתלי נמי לבראי. יתיב, קא כריך ריפתא, אתא ליה שינתא, ניס. אהדרא ליה משוניתא, איכסי מעינא, וניס שבעין שנין. כי קם חזייה להווא גברא דהוה קא מלקט מינייהו. אמר ליה: את הוא דשתלתי? - אמר ליה: בר בריה אנא. אמר ליה: שמע מינה דניימי שבעין שנין. הוא לחמריה דאתילידא ליה רמכי רמכי. אזל לביתי, אמר להו: בריה דחוני המעגל מי קיים? - אמרו ליה: בריה ליתא, בר בריה איתא. אמר להו: אנא חוני המעגל. לא הימנוהו. אזל לבית המדרש, שמעינהו לרבנן דקאמרי: נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל, דכי הוי עייל לבית מדרשא, כל קושיא דהוה להו לרבנן הוה מפרק להו. אמר להו: אנא ניהו, ולא הימנוהו, ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה, חלש דעתיה, בעי רחמי ומית. אמר רבא, היינו דאמרי אינשי: או חברותא או מיתותא.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פד א:

נח נפשיה דרבי שמעון בן לקיש, והוה קא מצטער רבי יוחנן בתריה טובא. אמרו רבנן: מאן ליטיל ליתביה לדעתיה - נייזל רבי אלעזר בן פדת, דמחדדין שמעתתיה. אזל יתיב קמיה, כל מילתא דהוה אמר רבי יוחנן אמר ליה: תניא דמסייעא לך. אמר: את כבר לקישא? בר לקישא, כי הוה אמינא מילתא - הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא, ומפרקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי, וממילא רווחא שמעתא. ואת אמרת תניא דמסייע לך, אטו לא ידענא דשפיר קאמינא? הוה קא אזיל וקרע מאניה, וקא בכי ואמר: היכא את בר לקישא, היכא את בר לקישא, והוה קא צוח עד דשף דעתיה [מיניה]. בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה.

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק יט הלכה ב

רבי אדא בר אהבה איתיליד ליה חד בר כו מימסמיס ביה מית רבי אבין אמר נעשה פצוע דכא ונתענה עליו ומת רבנן דקיסרין מרין כרות שפכה נעשה ונתענה ומת.

Shulchan Aruch Yoreh Deah, Chapter 339-Laws of a Moribund Patient

1. **The moribund patient is considered alive in all respects.** We may not tie up his jaws, nor may we anoint him with oil, nor wash him, nor stop up his organs. We may not remove the pillow from under him, nor place him on sand, clay-ground, or earth, nor may we place on his stomach a dish, shovel, a flask of water or a globule of salt. We may not summon the towns on his behalf, nor may we hire pipers and lamenting women, nor may we close his eyes before his soul departs. And whoever closes the eyes of a dying patient (goses) before death is considered a shedder of blood. One may not rend garments, nor bear the shoulder in mourning, nor make a lamentation for him, nor bring a coffin into the house in his presence before he dies, nor may we begin the recital of 'righteous is the judgement' before his soul departs. . . *It is similarly forbidden to hasten the death of a deathly ill patient. For example, for someone who is moribund for a long time and is unable to depart, it is forbidden to remove the pillow or the mattress from under him [just] because some say that there are feathers from some fowl that cause this [prolongation of life]. Likewise, he may not be moved from his place. It is also forbidden to place the synagogue keys under his head in order that he may depart. However, if there is something that causes a hindrance to the departure of the soul, for example, close to that house is a knocking sound such as a woodcutter, or there is salt on his tongue, and these hinder the departure of his soul, it is permitted to remove it, for there is no direct act involved, since he merely removes an impediment to death.*"

Aruch Hashulchan Yoreh Deah 335 (Laws of Bikur Cholim)

3. The essential part of the mitzvah of *bikur cholim* is to look into the needs of the ill person and to do for him what he requires, as is written in Nedarim 40a: A student of Rabbi Akiva was ill, but none of the Rabbis visited him. Rabbi Akiva entered [the student's room] to visit, and because he cleaned and swept, the student lived. [The student] said: "Rebbe, you have caused me to live." Rabbi Akiva went out [to the study hall] and announced: "Anyone who does not visit the sick- it is as if he spills blood." And how beautiful it is that in many cities, groups of people called *chevros linah* stay with the sick all night and attend to their needs. Because during the day, in most situations, most of the sick person's needs are met by their relatives, but at night, due to exhaustion from working all day, they cannot help but fall asleep. Therefore, very, very great is the reward for these *chevros linah*. And the Sages said, "Whomever visits the sick will be saved from *Gehinom*. And what is his reward in this world? *Hashem* will protect him from his *yetzer hara* (evil inclination) and mitigate his suffering, and he will be happy in the land because everyone will honor him. . ." (see there). **And anyone who visits the sick enables him to live because he prays for him to live. And anyone who does not visit a sick person does not ask for mercy for him, neither that he should live nor that he should die - because sometimes one should ask for mercy for that he should die, for example, if he suffers greatly from his illness and it is impossible, for him to recover, as was the case of Rebbi in *Perek Hanosei* (see the Ran, Kesubos 104A).**

Igros Moshe, Choshen Mishpat II:74D**Regarding the issue of praying that a sick person should die.**

You asked for me to further clarify my proof from the maidservant of Rebbe (Rabbi Yehuda HaNasi) regarding allowing the cessation of prayer [for a terminally ill suffering person], as the Ran mentions in his ruling on withholding treatment [in such a case]. Certainly a strong proof can be brought from the example of Rebbe's handmaiden, for we see that her prayers were accepted and superior to the prayers of the Torah scholars whose pleas were not answered (i.e. they prayed for his recovery, but he remained in his suffering state). But [it is only] for a man like Rav Chanina Ben Dosa and those of similar stature, whose prayers are accepted (i.e. who can recognize if his prayers have been accepted), to carry out the Ran's ruling. For if he sees that his prayers are not accepted (ineffective), then he knows that the patient cannot continue to live (i.e. his prayers for recovery are futile). At this point, such people must pray for the patient's death to ease the sick man's suffering. As Ran writes (*Nedarim 40A*), sometimes it is necessary to pray [for mercy] that a sick person should die when it is for the sick person's own good. This is the case only when it is clear that the rabbis' prayers are not being accepted. **But this situation is not applicable to our generations,** even regarding the prayers of Torah greats, unless perhaps there are specific individuals unknown to us [to whom this standard applies]. **And if such [unique individuals exist], they should conduct themselves like the ruling of the Ran who holds like Rav Dimi and rules that there are times when one should pray [that the sick person] die, as in the case of Rebbe's handmaiden.**

But this [discussion] only refers to prayer [for the death of the suffering individual] and not to shortening life by action. For that is forbidden even when it is for the benefit of the one killed and [the perpetrator] is subject to death by the sword like any murderer whose motivation to commit this evil murder is hatred or anger.

שולחן ערוך יורה דעה סימן שלט

סעיף א: הגוסס, הרי הוא כחי לכל דבריו. אין קושרין לחייו, ואין סכין אותו, ואין מדיחין אותו, ואין פוקקין את נקביו, ואין שומטין הכר מתחתיו, ואין נוטנין אותו על גבי חול, ולא על גבי חרסית ולא על גבי אדמה, ואין נוטנין על כריסו לא קערה ולא מגריפה ולא צלוחית של מים ולא גרגיר של מלח, ואין משמייעין עליו עיירות, ואין שוכרין חלילין ומקוננות, ואין מעמצין עיניו עד שתצא נפשו. וכל המעמץ עם יציאת הנפש, ה"ז שופך דמים. ואין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו, ולא מכניסין עמו ארון לבית, עד שימות. ואין פותחין עליו בצדוק הדין, עד שתצא נפשו. הגה: וי"א דאין חוצבין לו קבר אע"פ שאינו עמו בבית, עד אחר שימות (ריב"ש סימן קי"ז). אסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר שלא יקברו בו המת באותו היום, ויש סכנה בדבר (רבינו ירוחם בשם הר"י החסיד ז"ל). וכן אסור לגרום למת שימות מהרה, כגון מי שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להפרד, אסור להשטט הכר והכסת מתחתיו, מכח שאומרין שיש נעות מקצת עופות שגורמים זה וכן לא יזיונו ממקומו. וכן אסור לשום מפתחות ב"ה תחת ראשו, כדי שיפרד. אבל אם יש שם דבר שגורם עכוב יציאת הנפש, כגון שיש סמוך לאותו בית קול דופק כגון חוטב עצים או שיש מלח על לשונו ואילו מעכבים יציאת הנפש, מותר להסירו משם, דאין בזה מעשה כלל, אלא שמסיר המונע (הכל בהגהת אלפסי פרק אלו מגלחין).

ערוך השולחן יורה דעה סימן שלה

סעיף ג עיקר מצות ביקור חולים הוא לעיין בצרכי החולה ולעשות לו מה שצריך כדאיתא בנדרים [מ' א] מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר"ע שחלה וכו' ונכנס ר"ע לבקרו ובשביל שכיבד וריבץ לפניו חיה א"ל רבי החייתני יצא ר"ע ודרש כל שאינו מבקר את החולים כאלו שופך דמים ומה יפו החבורות בכמה ערים הנקראים חברה לניה שלנים אצל החולים כל הלילה לראות מה שהם צריכים דבוקים ע"פ רוב משמשים לו אנשי ביתו משא"כ בלילה דאנשי ביתו עמלים מעבודת היום ונשקעים בשינה באונס על כן גדול שכרם מאד מאד של חברי לניה ואמרו חז"ל [שם] כל המבקר את החולה נצול מדינה של גהינם ומה שכרו בעוה"ז ד' ישמרהו מיצה"ר ויחיהו מן היסורין ויאושר בארץ שיהו הכל מתכבדים בו וכו' ע"ש וכל המבקר את החולה גורם לו שיחיה שמתפלל עליו שיחיה וכל שאינו מבקר אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות דלפעמים יש לבקש רחמים שימות כגון שיש לו יסורים הרבה בחלו ואי אפשר לו שיחיה כמעשה דרבי פ' הנושא [ר"ן שם].

ש"ת אגרות משה חלק ח"מ ב' סימן עד

ד. בענין תפילה על החולה שימות. וגם העיר כתר"ה שיש לבאר יותר הראיה מאמתיה דרבי בענין מניעה מתפילה וכעין שהר"ן הזכיר למה שהזכרנו מזה לענין מניעה מלינת רפואה, ובדאי ראה גדולה היא מאמתיה דרבי כיון שהיתה תפלתה מקובלת ועדיף מגדולי תורה שלא ברור קבלת תפלתו, ולאנשי כר"ח בן דוסא וכדומה שתפלתו מקובלת יעשו כפסק הר"ן שאם אין תפלתו מקובלת ידוע להו שא"א לו שוב לחיות שאז צריכין אלו אנשי להתפלל כשיש להחולה יסורין למיתה כדכתב הר"ן שפעמים צריך להתפלל שימות כשהוא טוב להחולה והוא רק בבהאי גוונא שלא נתקבלו תפלות דרבנן שלאנשי דורותינו לא שייך זה אפילו לגדולי תורה אלא אולי ליחידים שלא ידוע לנו מהם. ואם ישנם יש להם לעשות כפסק הר"ן שהוא כרב דימי דפסק שיש לפעמים להתפלל שימות כעובדא דאמתיה דרבי. אבל הוא רק בתפלה ולא לקצר ימים במעשה שזה אסור אפילו כשהוא טובתו של הנרצח, וחייב מיתת סייף כרוצח משנאה וכעס לכוונת רציחה לרעה.

Igros Moshe, Choshen Mishpat II:73A*

Are there patients who should not be treated so as to prolong their lives for a little while?

This question obviously refers to a terminally ill patient who can live for only several weeks or months, at most. Such patients often should not be treated. The key concern is their quality of life. In cases of intractable pain, we have clear instructions from the account of the death of Rebbe, the compiler of the Mishnah, in Talmud Kesubos 104 [a]. The Talmud describes how his students prayed that he would remain alive. His maidservant, seeing the great suffering he was enduring, prayed that the angels above would meet with success [in their prayers for Rebbe's soul to return to Heaven, [so that the rabbis' prayers for his continued life] would not be accepted. In order to disrupt the rabbis' prayer service, the maidservant knocked down a large urn. This distracted the students, [who momentarily ceased their prayers], and as a result Rebbe was able to die.

The maidservant was a wise woman, learned in the ways of Torah. As recorded elsewhere, [Rebbe's] students learned many things from her, and for this reason the Talmud records that her actions were right and proper. Nedarim 40 [a] relates an incident involving the students of Rebbe Akiva. They had neglected to visit one of their colleagues who was ill, and when Rebbe Akiva entered the study hall, he criticized them for this. His rebuke, as understood by the Ran [in his commentary on the Talmud], consisted of the following: "It is sometimes proper to pray to Hashem for the death of a critically ill person, if he is suffering greatly and his condition is really terminal; in short, if there is no rational hope that he will recover."

The Ran concludes that Rebbe Akiva's rebuke of his students was essentially as follows: "Why didn't you visit your sick colleague? You could have helped him or prayed for his recovery. If you were convinced that there was no hope of a recovery, you could at least have prayed for him to die quickly. Even that little help you withheld from him! The Ran cites the Gemora in Kesubos, referred to above, as proof that this is, indeed, the proper response for those who want to do the mitzvah of visiting the sick. We see that the Ran assumes that the maidservant's opinion is recorded as the final halachah.

Therefore, if a patient is terminally ill and in intractable pain, so that there is no hope of his surviving in a condition free of pain, but it is possible, through medical or technological methods, to prolong his life, then it is improper to do so. Rather, the patient should be made as comfortable as possible, and left without any further intervention. I must emphasize that it is absolutely forbidden to do anything or to provide any drug that will shorten the patient's life for even a moment. To do so would be an act of murder. [Physician assisted suicide is halachically murder, even though the intent is to shorten the patient's life for reasons of euthanasia.]

*taken from: [Responsa of Rav Moshe Feinstein: Care of the Critically Ill, Vol. 1](#)

שו"ת אגרות משה חלק ח"מ ב' סימן עג

א. אם יש חולים שאין ליתן להם תרופות להארכת חייהם.

הנה בדבר אם יש אנשים חולים כאלו שאין ליתן להם איזה מיני רפואות וחלקי חיייהם קצת יותר, הנה מפורש בכתובות ריש דף ק"ד בעובדא דפטריתו של רבי דבעו רבנן רחמי והועילה תפלתם שלא ימות אבל לא שיתרפא וכשראתה אמתיה דרבי שקמצטער טובא אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים ולא הוה שתקי רבנן מלמביעי רחמי, שקלה כוזה שדיא מאגרא לארעא אישתקי מרחמי ונח נפשיה דרבי, ונקט זה הגמ' לאשמעינן שאיכא לפעמים שצריך להתפלל על האדם כשמצטער ואין מועילין מיני רפואות לרפואתו, והתפלות שיתרפא לא נתקבלו, שצריך להתפלל עליו שימות, כי אמתיה דרבי היתה חכמה בדיני התורה והיו למדין ממנה רבנן לפעמים, ועיין בר"ן נדרים ריש דף מ' על הא דמפרש הגמ' הא דר' דימי דהוא אמר כל שאינו מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות, כתב דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה וא"א לו שיחיה, כדאמרינן בפרק הנשא דכיון דחזאי אמתיה דרבי דקא מצטער אמרה יה"ר שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי, ומש"ה קאמר דהמבקר את החולה גורם לו שיחיה היינו שמועיל בתפלתו אפילו לחיות שזהו ברוב החולים וזהו שצריך המבקר להתפלל ברובא דרובא פעמים, ומי שאינו מבקר אצ"ל שאינו מועילו לחיות אלא אפילו היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפילו אותה זוטרת אינו מהנה, הרי דהר"ן מביא לדינא הא דהתפלה אמתיה דרבי לבסוף כשראתה צעריה דרבי טובא ותפלות דרבנן לא מתקבלות לרפואתו לגמרי ואף לא להקל יסוריו אלא שיחיה כמו שהוא ביסוריו, ומפרש גם בדר' דימי שלפעמים צריך המבקר להתפלל שימות כשרואין שא"א להחולה שיחיה ויש לו יסורין, ובאינשי כה"ג שהרופאים מכיין שא"א לו להתרפאות ולחיות, ואף לא שיחיה כמו שהוא חולה בלא יסורי אבל אפשר ליתן לו סמי רפואה להאריך ימיו כמו שהוא נמצא עתה ביסורין, אין ליתן לו מיני רפואות אלא יניחום כמו שהם, כי ליתן להם סמי רפואה שימות עי"ז וכן לעשות איזה פעולה שיגרום לקצר אפילו לרגע אחת הוא בחשיבות שופך דמים, אלא שיהיו בשב ואל תעשה, אבל אם איכא סמי מרפא שיקילו היסורין ולא יקצרו אף רגע מחייו צריך לעשות כשעדיין אינו גוסס.

Translated and annotated by Rabbi Moshe Dovid Tendler

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא

כד. בדבר ניתוח לחולה מסוכן - והטיפול בחולה גוסס

על דבר הילדה החולנית בת עמיתו, נלענ"ד דכיון שעל ידי הניתוח היא תישאר ח"ו משותקת לכל ימי חייה, וגם נוסף לזה אין ההצלה ודאית, בכגון דא מוטב להשאר בשב ואל תעשה ולהשען על רחמי ד' כי רבים רחמי וביד אדם לא להפילה. הן אמנם פשוט וברור דאע"ג שהחיים של משותקים ל"ע אינם כלל חיים לפי המושגים הפשוטים שלנו וקשה מאד כח הסבל של החולה וגם של משפחתו, עם כל זאת הננו מצווים וגם חייבים להשתדל בקום ועשה להארכת חייהם של משותקים, ואם הוא חולה חייבים ודאי להזדרז בהצלתו וגם לחלל עליו את השבת, כי הענין של "חיים" אין לנו שום קנה - מידה כמה למדוד את יוקרם וחשיבותם אפילו לא בתורה ומצוות, שהרי מחללין את השבת גם על זקן חולה מוכה שחין אע"פ שהוא חרש ושוטה גמור, ואינו יכול לעשות שום מצוה וחיייו הם רק למשא וסבל גדול על משפחתו וגורם להם ביטול תורה ומצוות, ונוסף לצערם הגדול הרי הם אזלי ומדלדלי, אפילו הכי מצוה בגדולי ישראל להשתדל ולעסוק בהצלתו ולחלל עליו את השבת. ועוד יותר מזה נלענ"ד שאפילו אם החולה מצטער הרבה באופן כזה שמצד ההלכה מצוה לבקש עליו שימות, וכמו"ש הר"ן בנדרים דף מ' ע"א והובא גם בפוסקים, מ"מ גם באותה שעה שמבקש ומתפלל לד' שהחולה ימות ג"כ חייב הוא להתעסק בהצלתו ולחלל עליו את השבת אפילו כמה פעמים. ולעומת זה עשיר מופלג שהוא רגיל בחיי עושר וכל רכוש הולך ח"ו ונשרף והוא עומד ורואה איך שהאש אוכלת ושורפת לנגד עיניו כל רכושו והוא ישאר עני המחזר על הפתחים, אפי"ה גם רק לכבות אסור אע"ג דכבי בשבת הר"ל מלשאל"ג = מלאכה שאינה צריכה לגונה = ואיסורו רק מדברייהם. [וישמרנו ה' ברוב רחמי מנסיון כזה].

אבל מ"מ הואיל וסו"ס החיים של המשותקים הם רעים ומרים, וגם יש אשר טוב להם המות מהחיים, לכן בכגון דא מסתבר שאין חייבין לעשות מעשה של נתוח בקום ועשה, ובפרט בנידון דידן שגם עצם ההצלה אינו אלא ספק.

רבים מתלבטים בשאלה זו של טיפול בחולה גוסס, יש סוברים דכשם שמחללים שבת עבור חיי שעה כך חייבים להכריח את החולה על זה כי הוא אינו בעלים על עצמו לותר אף על רגע אחת, אך מסתבר שאם החולה סובל מכאבים ויסורים גדולים או אפילו סבל נפש חזק מאוד, חושבני שאוכל וחמצן לנשימה חייבים ליתן לו גם נגד רצונו, אבל מותר להמנע מתרופות הגורמות סבל לחולה אם החולה דורש את זה. אולם אם החולה ירא שמים ולא נטרפה דעתו רצוי מאוד להסביר לו שיפה שעה אחת בתשובה בעו"ז מכל חיי העולם הבא, וכדמצינו בג' סוטה דף כ' א' שזה "זכות" לסבול ז' שנים מאשר למות מיד.

וד' הטוב ישמרנו מכל רע ויקויים בנו והסירותי כל מחלה מקרבך ויזכנו לעבדו בשמחה ובטוב לב כל הימים.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ה - רמת רחל פרק ה

אם מותר להתפלל על חולה שאין סיכויים שיבריא ומתפתל ביסוריו שימות שם: וכל המבקש את החולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקש אין מבקש עליו. רחמים לא שיחיה ולא שימות דלפעמים יש לבקש רחמים שימות כגון שיש לו יסורים הרבה בחלו ואי אפשר לו שיחיה כמעשה דרבי פ' הנושא.

דברים אלה מביא הערוה"ש בשם הר"ן בנדרים ד' מ' ע"א שמבאר כן בכוונת דברי הגמ' שם דכל שאין מבקש חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות, ומסיים הר"ן בלשון זה ומי שאינו מבקש אין צריך לומר שאינו מועילו לחיות אלא אפי' היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפילו אותה זוטרתיה אינו מהנהו, והראיה מההיא דפ' הנושא כותב הר"ן דהוא מהא דאיתא שם דכיון דחזאי אמתיה דרבי דעל כמה זימנא לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים, כלומר דלימות רבי.

(א) והנה דברי ר"ן אלה שיוצא לנו מהם הלכתא גבירתא שעל חולה שמחלתו אנושה שאין לו מנוס ממנה ומתפתל ביסוריו יהא מותר להתפלל עליו שימות, מבלי לחשוב על רגעי חיי אנוש בעוה"ז היקרים מפז בתיקונים שונים גלויים ונעלמים גם כשבעל כרחו הוא חי, וכדברי התנא באבות (פ"ד מ"ז): יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. אלא להעדיף במצב זה ההתגאלות של החולה מיסוריו הגופיים הנוראים, ולו ע"י מעבר גופי מהיש להאין ומחיים - למיתה. מכיון שהרי רק מתפלל לה' שיקח כבר נשמתו ממנו והוא אינו עושה ח"ו שום פעולה חיובית או שלילית לקירוב המיתה שזה אסור אפילו בגוסס שמיתתו בטוחה ולרגעים תבחננו, ומי שעושה כן הרי כרוצח יחשב. כידוע בהלכה. דברים אלה של הר"ן והיוצא מהן להלכה, לא הובאו לא בטור ונושאי כליו ולא בשו"ע ונושאי כליו [מלבד זאת שראיתי שזכר בתפא"ר על המשניות פ"ח דיומא מ"ז בבוז שם] וכפי הנראה דחוהו מהלכה מכיון שזה פירוש מחודש ויוצאת ממנו גם הלכה מחודשת, והוא דבר שלא פירשוהו אף אחד מן הראשונים בלעדו בסוגית הגמ' בנדרים שם. כן עיין במהרש"א נדרים שם שמקשה גם על עצם פירושו של הר"ן בדברי הגמ' דאין נראה כן ע"ש.

ויש להבין גם הראיה ממעשה דרבי בכתובות, הרי אדרבה הגמ' שם מספרת שגם אחרי שאמתיה דרבי רמזה לרבנן די ברור מצעריה דרבי ואמרה יהי רצון שיכופו עליונים לתחתונים, בכל זאת לא הוה שתקי רבנן מלמיעי רחמי, וא"כ הרי מרבנן ראייה להיפך שגם כשהחולה מתפתל ביסורים נוראים ואין תקנה לרפואה בדרך הטבע בכל זאת אין להפסיק מלבקש על החולה רחמי שמים אשר לא יפלא ממנו דבר, ומכ"ש שאסור להתפלל בלהיפך שימות, וזה דאיתא בגמ' שם דאמתיה דרבי שקלה כוזה שדייא מאיגרא לארעא אישתקו מרחמי ונח נפשיה דרבי, זה שאישתקו רבנן היה זה מחמת שנבהלו מהדבר שהושלך להם פתאום מאיגרא לארעא כדמבאר בשיטה מקובצת שם, אבל לא מפני שהגיעו לידי החלטה שמוטב עכ"פ להיות בשב ווא"ת ולישתוק. וא"כ מאי חזית דסמכית על מה שעשתה אמתיה דרבי, סמכית על מה שעשו רבנן. אם לא שנאמר שאלה ואלה דברי אלקים חיים, והיינו דאחרים שאינם תלמידי החולה מותר להם להתפלל במצב קריטי כזה שימות, דומיא מה שעשתה אמתיה דרבי, ותלמידי החולה, וה"ה בדומה לזה בני החולה המצויים בכיבודו, עליהם להמשיך בבקשת רחמים דומיא מה שעשו רבנן דלא הוה שתקי מלמיעי רחמי.

ועוד זאת יש לטעון ולומר דרבינו הקדוש שאני שמרוב קדושתו היה מושלם ומוגמר ותיקן בעולמו כל מה שהיה צריך כבר לתקן ולא הפסידוהו כבר כלל בבקשת הרחמים למיתתו מכיון שהיה בטוח שהשלים כבר נפשו שזהו תכלית האדם עלי אדמות ואז טוב לו כבר שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז, כמפורסם על כך דברי הרמב"ם בצואתו לבנו, ומשא"כ בשאר כל אדם שאין שום בטחון כלל שהשלים כבר נפשו.

מובן כי בדברי הנ"ל אין בהם מן המדה אפ' במשהו לבוא ח"ו לסתור דברי רבינו הר"ן דכידוע אין בכלל לסתור דברי ראשונים עפ"י סברא או קושיא, והדברים באו רק כמעיר ובא על מה שנראה לכאורה שאין כן דעת יתר הראשונים וגדולי הפוסקים דאזי יש כבר מקום לבוא בחיזוק והסבר דעת יתר הפוסקים. . .

(ז) כן יש לדון למה שהוצרך לחלק את נידונו שלא התיר לקרובים מההיא דאמתיה דרבי מכח הך דשאני אמתיה דרבי שאם אמרו אנחנו כחמורים וכו' בודאי בפה מלא י"ל דאין אנחנו כאמתיה דרבי, תיפוק ליה בלא"ה מפני דשם לא היה לה קורבה לרבי, ומשא"כ בנידונו שהמדובר על בעל ובנים ולכן אין להתיר להם להתפלל שתמות מטעמיו ונימוקיו הנ"ל. אלא שזהו יש לתרץ ולומר שהבעל חקקי לב הוצרך לחילוק זה מפני דגם אמתיה דרביה היתה בגדר של נוגעת בדבר בגלל זה שהרי שמשה אותו וישנו א"כ גם אצלה החששה שאולי באה תפלתה באיזה אחוז שהוא גם בכדי שתנצל מטירחונה ועייפותה, ועכ"פ משום מראית עין, ומשום כך הוצרך הבעל חקקי לב לחילוק הנ"ל דשאני אמתיה דרבי, ואין ביכולתו להדמות אליה. ומתוך כך נלמד להלכה שגם משמשי החולה אסור להם בכל אופן שהוא להתפלל על החולה שימות מכח החששות הנ"ל.

(יב) עכ"ם בנוגע לעניינו ע"ד האמור בערוה"ש, מצאנו ראינו שגם הבעל חקקי לב שנדמה שהוא היחיד שדרך להתיר ע"ד הר"ן, לא התיר בכל זאת להתפלל שימות כי אם לאחרים שאין להם שום קורבה ושום טירדא וטירחא מסביב לחולה, ואחרי מילוי כל התנאים שפורטו לעיל, אבל לא התיר לא לבעל ולא לבנים ולא לקרובים ולא לכל אלה שיש להם איזה הטרדה מסביב למחלתו של החולה, ולכל אלה יש להם לכל היותר להיות בשב ואל תעשה, לא להתפלל לא לצד זה ולא לצד זה וד' הטוב בעינינו יעשה, ומוסף על זה יש לפענ"ד מקום עיון ככל אשר הערנו לעיל גם בעצם יסוד היתר כזה גם לאחרים, אשר כאמור לא מצינו שמוזכר להלכה מיסוד זה לא בטור ולא בשו"ע ונושאי כליהם.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ז סימן מט - קונ' אבן יעקב פרק יג

פרק יג א' אם מותר להתפלל למיתת חולה שמתפתל ביסוריו. ב' אם יש לתת לנקבות שם אחרי זכרים וכן להיפך.

(א) על אודות אם מותר להתפלל לקירוב מיתת חולה דתקיף ליה עלמא טובא ואין סיכויים שיבריא ומתפתל ביסוריו. הנה כבר ביארתי על כך בהרחבה בספרי רמת רחל סי' ה' והעלתי שיש למנוע מעשות זאת, ובמיוחד שאסורים בכך הבעל הבנים הקרובים וכל אלה שיש להם הטרדה מסביב למחלתו של החולה כיעו"ש.

ובזה אוסיף למה שמצאתי גם בספר ישרי לב (מהבעל נדיב לב) בחי"ד אות ח' סק"ז שהעלה בזה ג"כ לאיסורא, וכותב וז"ל: חולה שמצטער הרבה אשר הקיפוהו צרות רעות ומכלות עינים ומדיבות אך בשרו עליו יכאב וטוב מותו מחיו חי צער, אי מותר להתפלל עליו שימות, לכאורה נראה מההיא דאמתא דרבי פרק הנושא ק"ד ע"א שמוות, וי"ל דשאני התם דתחתונים מבקשים את רבי ומעכבים מיתתו, וגם דצדיק גמור כמוהו לא היה צריך ליסורים כ"כ לכפרת אשמות, אבל באיניש דעלמא מי זה יערב על לבו לגשת בהדי כבשי דרמנא עכ"ל עיי"ש, הרי סייעתא נוספת לדברי בספרי שם.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן מז

אם מותר להתפלל למיתתו של חולה המתפתל ביסוריו ואין סיכויים שיבריא. ב"ה. ר"ח מנ"א תשכ"ו. ירושלים עיה"ק תובב"א. למע"כ הרב הגאון המהולל והמפורסם חו"ב סוע"ה וכו' מוהר"ר יששכר דוב גאלדשטיין שליט"א. רב שכונת אבן יהושע וחוג חתם סופר אחדשכתר"ה באהבה וכבוד.

תמול קבלתי מכתבו היקר ובו הערות על דברי בספרי רמת רחל סימן ה' על אודות אם מותר להתפלל על מיתתו של חולה המתפתל ביסורים ל"ע ואין סיכויים שיבריא. עברתי על דבריו בתשומת לב.

(א) והנה האמת אגיד שחשבתי בעיון ראשון שיתכן שאולי יש מקום לדבריו בהלכה לומר שיהא מותר להתפלל עליו שימות. ואוסיף לו קצת סייעתא גם ממה שראיתי בהגהות תפארת יעקב על התפא"י בפ"ח דיומא, שכותב בפשיטות על דברי התפא"י שם [שציינתי בספרי שם שמביא ג"כ דברי הר"ן בנדריים] דבמצטער טובא ואנן סהדי דניחא ליה דלימות. כשם שהוא בעצמו מותר לו להתפלל ליקח את נפשו ממנו כדמצינו גבי אליהו ויונה א"כ גם לחבירו מותר לבקש עליו ע"ש [ומה שמציין שם כראי' מב"מ ס"ד ע"ב, כתבתי מזה בספרי שם ע"ש].

(ב) אולם לאחר העיון לא כן עמדי ואתפס בזה בסוף דברי כת"ר במכתבו שמודה וכותב שמהסס אבל להתיר בכזאת לבעלה ולשאר קרובים מפני שלא מצינו מפורש היתר בזה בש"ס. וע"ז אני מרחיב את היריעה ואומר, שלפענ"ד לא מצינו גם לאחרים שאינם קרובים היתר מפורש בזה בש"ס, ומהיא דכתובות אין כל ראי' מפורשת לכך וכוונתני בהרחבה בספרי שם ואפילו אילו היה מקום לדון גם לאידך גיסא וכפי שמעמיד א"ע כת"ר בדבריו, אבל הוכחה מפורשת לכך בודאי דליכא, ובאין הוכחה יש לפסוק לאיסור. ונשאר לנו רק דברי הר"ן בנדריים בזה, ובקשר לזה הרי גם כת"ר מודה שדבריו המה חידוש גדול בביאור כוונת דברי הגמ' שם. וכל הראשונים לא פירשו כן, וכפי שכתבתי בספרי שם יש הוכחה דלית הלכתא כוותיה מדלא הוזכר מדבריו לא בטור וב"י ולא בשו"ע. וזה דחוק מאד לומר שכולם לא ראו דברי הר"ן בזה כפי שמרמו כת"ר בדבריו לומר כן. ובודאי הברור שראוהו ורק לא מצאו לנכון להזכירו מפני דקרא לו נדחה וסברו שלית הלכתא כוותיה ועל כן לא בא זכרונו באוסף בית מדרשם ההלכת.

(ג) וחוץ מהנימוקים הגלויים והנסתרים שרמזתי עליהם בספרי שם, גם מהמציאות החיה אנו רואים לא פעם בעליל שחולה כזה רגע בתקוף עליו היסורים ל"ע מחלה נפשו למות, וכעבור זמן מה והיסורים מרפים ממנו במקצת מתהפך כחומר חותם ומביע רצון לחיים, מהרהר בתשובה וכדומה ועונה אמן לקראת מברכיו לרפ"ש = לרפואה שלימה =, וא"כ איך נוכל לשים בנפשנו להתפלל עליו שימות, וגם יתכן שבאותו רגע שנתפלל על כך הוא בעצמו רצונו בחיים ואז ניתקל כבר באיסור. וע"כ מספיק להיות רק שוא"ת = שב ואל תעשה = מעשיית תועליות סגוליות להארכת חיים כאלה וכדמצינו בילקו"ש פ' עקב רמז תתע"א שמסופר: מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא אמרה ליה רבי הזקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של ניוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה ואני מבקשת להפטר מן העולם, א"ל מה מצוה את למודה לעשות בכל יום, א"ל למודה אני אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום, א"ל מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה, לכך אמר שלמה אשרי אדם שומע לי וגו' מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים עיי"ש. ועיין עוד ביו"ד ס' של"ט סעי' א' ע"ש, והחולה בעצמו שאני. ואין אדם נתפס בשעת צער ועל כן זועק מרה לד' ושואל נפשו למות ואילמלא נגדו לחנניא מישאל ועזריה וגו'. ובמדרש תלפיות ענף בית הכנסת התקשה למצוא ישוב גם על זאת איך שר"י בן חלפתא יעץ לה לקרב עיי"ש מיתתה עיי"ש.

(ד) ולא רק ע"פ הנסתר (כפי שמתבטא בלשונו כת"ר בדבריו) כי אם גם ע"פ הנגלה מצינו זאת, כדאמרינן דיסורין ממרקין, וגם זאת מצינו דהארכת חיים בעוה"ז הגם שיסורים כרוכים בו הוא עוד זכות, וכדאיתא בסוטה ד' כ"ב ע"ב במתניתין דרבי אומר הזכות תולה במים המאררים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה והולכת לסוף היא מתה באותה מיתה, וכך פסק הרמב"ם בפ"ג מה' סוטה ה"כ, דסוטה שיש לה זכות ת"ת אע"פ שאינה מצווה על ת"ת ה"ז תולה לה ואינה מתה לשעתה אלא נימוקת והולכת וחלאים כבדים באין עליה עד שתמות אחר שנה או ב' או ג' לפי זכותה והיא מתה בצביית בטן ובנפילת אברים. ובהדיא הוכיח התיו"ט בפ"א דסוטה מ"ט מהדין האמור שזו מדת טובה היא ואע"פ שמתנונה וחייה חיי צער הן אפ"ה זכות גרמה לה זה עיי"ש.

(ה) ועוד זאת אשאלה את כת"ר. חולה זה שחיי אינם חיים ושואל את נפשו למות מרוב חיסורים ר"ל כשיקרה שיתקוף עליו עלמא טובא ביום שב"ק האם לא נתיר לחלל עליו את השבת בכל מה שנוכל כדי להשיבו לתחיה לחיי המרים שלו ולו אפילו לכמה שעות או אפילו פחות מזה? והרי כך הלכה פסוקה היא בגמ' יומא ד' פ"ג פ"ה וברמב"ם פ"ב משבת הי"ח ובשו"ע או"ח סימן שכ"ט סעיף ג' דאפילו מצאוהו מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה מחללין עליו את השבת עבור כן, והרמב"ם שם מדגיש וכותב בלשון: אע"פ שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה עיי"ש. והאם חיי השעה האלה שיארכו לו לא מלאים יסורים הם? והדין הזה הוא פשוט והוא כן אפילו אם החולה בעצמו יצעק הניחו לי ואל תגישו לי שום עזרה כי נבחר לי המות. וא"כ הרי מכל זה ראייה חותכת שגם חיים מרים כאלה ל"ע יקרים הם עד כדי כך שנחשבים בהלכה כזכות לאדם הזה שלא מת מיד אלא מאריך בחיותו וגם מחללים את השבת עבור הארכת חיים כאלה, ואיך נוכל איפוא לבוא ולהכריע ע"פ סברות שהמה ביותר רגשיות שמותר להתפלל להקצרת חיים אלה? ...

נשמת אברהם, סימן שלהה: מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו

תפלה על חולה שימות. כותב הר"ן⁹⁶ על מה שאמר רב דימי, כל שאין מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות, וז"ל: נראה בעיני דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה כדאמרינן בפרק הנושא⁹⁷ דכיון דחזאי אמתיה דרבי וכו', אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים, כלומר דלימות רבי ומש"ה קאמר דהמבקר חולה מועילו בתפלתו אפילו לחיות מפני שהיא תפלה יותר מועלת ומי שאינו מבקרו אין צריך לומר שאינו מועילו לחיות אלא אפילו היכא דאיכא ליה הנאה במיתה, אפילו אותה זוטרתו אינו מהנהו, עכ"ל. והובאו דבריו בשערים מצויינים בהלכה⁹⁸. ועיין בירושלמי⁹⁹: ר' אדא בר אבהה איתיליד ליה חד בר ביי, מימסמסיס ביה, מית. ר' אבין אמר נעשה פצוע דכא ונתענה עליו ומת. וכותב הקרבן העדה שם ונתענה רב אדא עליו כדי שימות כיון שפסול לבא בקהל. וכן פוסק התפא"י¹⁰⁰ כהר"ן בכתובו: והכי קיי"ל בכל חולה דמותר להתפלל שימות היכא דמצטער טובא, עכ"ל. ועיין שם בתפארת יעקב שכותב: שכשם שהוא בעצמו מותר לו להתפלל ליקח את נפשו ממנו כדמצינו גבי אליהו ויונה, א"כ גם לחבירו מותר לבקש עליו, ועיין ב"מ פד ע"א בסוף, עכ"ל. וכן עיין במעשה של חוני המעגל¹⁰¹.

וכן פוסק הערוך השולחן (סוסע' ג): דלפעמים יש לבקש רחמים שימות, כגון שיש לו יסורים הרבה בחליו ואי אפשר לו שיחיה, כמעשה דרבי פ' הנושא ור"ן שם, עכ"ל.

וראייתי במאמרו של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל¹⁰² שכותב: ונקט זה הגמ' ¹⁰³ לאשמועינן שאיכא לפעמים שצריך להתפלל על האדם כשמצטער ואין מועילין מיני רפואות לרפואתו, והתפלות שיתרפא לא נתקבלו, שצריך להתפלל עליו שימות וכו', ומפורש גם בדר' דימי וכו' ע"ש.

אך הציץ אליעזר¹⁰⁴ כותב לאסור, דאדרבא מהגמ' בכתובות ראייה להיפך, כי הלא רבנן אעפ"י שידעו את מצבו של רבי, לא הוו שתקי מלמבעי רחמי. ומסכם לאסור אחרי שלא מצינו שמוזכר להלכה מיסוד זה לא בטור ולא בשו"ע ונושאי כליהם. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' רגג), אחרי שמצטט את המעשה של רבי, כותב: אי לאו דמסתפינא אמינא התם שאני דאמת' דרבי היתה אשה גבוה מאד בנפש וידעה שבשמים מבקשים לרבי כדאמרה עליונים מבקשים לרבי, וגם י"ל שאני רבי משאר כל החיים דהא כ' בס"ח סי' תתשכ"ז והובא בגליון הש"ס להגרעק"א כתובות ק"ג ע"א שבצדיקים כרבי לא נאמר כיון שמת נעשה חפשי מן המצות כי צדיקים חיים ממש אפילו לפטור את המחויב במצות, וכ' כן להלכה, א"כ אין להוכיח מרבי על שאר חולים אחרים.

אבל מה נעשה שהר"ן נדרים מ' ע"א (שהביא גם כ"ת) קבע כן להלכה דלפעמים צריך לבקש על החולה שימות כמו שמצטער בחולי הרבה ואי אפשר לו שיחיה, והובא בקצת אחרונים להלכה וכו' כב' שכבר מזמין הקשה לגאון ישראל בעל דובב מישרים זצ"ה דמ"ט לא מייתי הר"ן נדרים הנ"ל ראייה מב"מ פ"ד ע"א דכד נח נפשי דר"ל דהוה מצטער ר' יוחנן בתר' טובא והוה קרע מאני' וכו' והוה קא צווח עד דשף דעת' מיני' כמש"כ רש"י שנשתטה ונעקר דעתו ובעו רבנן רחמים ונח נפשי הרי חזינן דמותר להתפלל שימות, ומש"כ כב' מעל' בתירוץ דוחק בעיני.

אבל לענ"ד י"ל דשאני נשתטה באדם גדול כר' יוחנן, ועוד דנפטור ממצות, ואעפ"י שגם על שוטה מחללים כמבואר בפוסקים וכאשר ביאר היטב בבה"ל או"ח סי' שכ"ט ד"ה אלא, אמנם יש חילוק בין נ"ד דהתם ר' יוחנן דכל התורה נתפרשה על ידו ניחא לי בעצמו דלימות ולא יחיה כשוטה ח"ו בעוה"ז, והרי זה דומה ממש לאמרו תענית כ"ג ע"א להתפלל חוני המעגל רחמים על עצמו שימות מטעם או חברותא או מיתותא, וק"ו שלא לעשות שוטה, וא"כ אין לדון מזה על שאר מקרים ושפיר דלא הביא מזה הר"ן.

ושבו הביא כ"ת הנדון הידוע בחולה דברור לן שא"ל כלל לרפואתו, והוא מסובל ביסורים, ואין ביד הרופאים להקל לו מהיסורים, רק אפשר לו ליתן סמים חזקים להאריך ימיו במצב כמו שהוא עכשיו דהיינו ימי יסורים איומים ארוכים, דלכאורה יש ללמוד מהנ"ל דלא ליתן לו הרפואות האלה רק להניחו כמות שהוא, וכן כ' בשו"ת אגרת משה חו"מ ח"ב סי' ע"ג ובסימנים שאח"כ, הנה אעפ"י שהראיות מהנ"ל אפשר לדחות דע"ת נוטה לזה שאין חיוב פקו"נ להאריך יסורים.

והאגרות משה בס' ע"ד שם בנה על דברי הרמ"א יו"ד סי' של"ט דמתיר להסיר מונע של יציאת נפש כדי לקצר יסורי הגסיסה [ומש"כ האג"מ דברמ"א כ' דגם חייב לעשות כן אינו מבואר ברמ"א] ומזה בנה דהה"ד דאינו חייב לעסוק ברפואות להאריך יסורים גם כי יארכו ימי החולה המסוכן וכב' הביא מס' ציץ אליעזר שו"ת ח"ט דרצה לדחות הנ"ל ממשנתנו דיומא פ"ח בנפל עליו הגל דאעפ"י שספק חי ספק מת וגם מצאוהו שנתרוץ ואי אפשר שיבריא כמש"כ הרמב"ם פ"ב ה"ח משבת ונפסק למעשה או"ח סי' שכ"ט ס"ד, ורצה מכח זה לדחות דברי הר"ן, ור"ל אעפ"י שיש יסורים גדולים וא"ל לרפואת יש חיוב מלא של פקוח נפש.

הנה שפיר כ' כב' בזה, וגם עיין מש"כ בעניי בדברים אלה בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קע"ט יעש"ה מש"כ בזה בדו"ד שבין הגאונים בית יעקב סי' נ"ט ושבות יעקב ח"א סי' י"ג, ומסקנתי שם לענין גוסס ולענין מרוץ דהוא כגוסס כמש"כ בסמ"ק ועיין ביאור הלכה שם. ומסקנתי שם בדיון הרמ"א הנ"ל ביו"ד סי' של"ט דקרוב לשמוע דהטפול בגוסס אינו בגדר חיוב כמו שאר ספק פקו"נ אלא דרך היתר ואעפ"י כ' דוחה שבת, והדבר עדין מסופק בידי, ויסוד דין הרמ"א דלא מבעיא אם רק דרך היתר הוא לעסוק בגוסס אבל לא חיוב כ"ז במקום דלא מחזקים ומתרבים יסוריו אלא גם אם נימא דחיוב נמי איכא מכ"מ כ"ז אם לא מתגברים על"ז יסוריו יסורי מיתה ארוכים, ומצוה למנוע ממנו בלי לנגוע בו, וכתבתי שם דכמדומני דסוגיא דעלמא דבגוסס עכ"פ חיובא ליכא, עכ"ל של השבט הלוי.

וחשוב לציין שגם למ"ד שמוותר להתפלל על חולה שימות, אין זה אומר שממילא גם מותר להורגו בידים. להתפלל אל השם הוא דבר רוחני ותלוי בהסכמתו יתברך לקבל את התפלה. מאידך להרוג הוא מעשה אדם ואסור מן התורה ככל רציחה ללא תלות על כוונותיו. וכבר כתב הגר"ש ז' איערבאך זצ"ל¹⁰⁵: ועוד יותר מזה נלענ"ד שאפילו אם החולה מצטער הרבה באופן כזה שמצד ההלכה מצוה לבקש עליו שימות, וכמו"ש הר"ן בנדרים דף מ' ע"א והובא גם בפוסקים, מ"מ גם באותה שעה שמבקש ומתפלל לד' שהחולה ימות ג"כ חייב הוא להתעסק בהצלתו ולחלל עליו את השבת אפילו כמה פעמים.

וראה גם להלן סי' שלט ס"ק ד' (עמ' תפג).

103) כתובות ריש דף קד.
104) ח"ה רמת רחל סי' ה, ח"ז סי' מט פ"ג וחי"ט סי' מז.
105) מנחת שלמה ח"א סי' צא אות כד.

100) סוף יומא, בעוה אות ג.
101) תענית כג ע"א בסוף.
102) מוריה, אלול תשד"מ עמ' נב. שו"ת אג"מ חו"מ ח"ב סי' עג אות א

96) נדרים מ' ע"א.
97) כתובות קד ע"א.
98) סי' קצד ס"ק ב.
99) שבת פי"ט סוה"ב.

שולחן ערוך יורה דעה סימן שלה

סעיף א מצוה לבקר חולים. (א) הקרובים והחברים נכנסים מיד; והרחוקים, אחר ג' ימים. ואם קפץ עליו החולי, אלו ואלו נכנסים מיד. (טור בקיצור מס' ת"ה = תורת האדם = להרמב"ן).

סעיף ב אפילו הגדול ילך לבקר הקטן, ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו (ב) בן גילו. וכל המוסיף ה"ז משובח, ובלבד שלא יטריח לו. הגה: י"א דשונה יכול לילך לבקר חולה (מהרי"ל קצ"ז), ולא נראה לי, אלא לא יבקר חולה, ולא ינחם האבל שהוא שונאו, שלא יחשב ששמה לאידו, ואינו לו אלא צער, כן נראה לי (ש"ס פ' כ"ג).

סעיף ג המבקר את החולה לא ישב ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל, אלא מתעטף ויושב לפניו, שהשכינה למעלה מראשותיו. הגה: ודוקא כשהחולה שוכב על הארץ, דהיושב גבוה ממנו, אבל כששוכב על המטה מותר לישב על כסא וספסל (ב"י בשם הר"ן, וכן נוהגין).

סעיף ד אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות של יום, מפני שכל חולה מיקל עליו חלו בבקר, ולא יחוש לבקש עליו רחמים. **ולא בג' שעות אחרונות של יום, שאז מכביד עליו חלו ויתייאש מלבקש עליו רחמים. וכל שביקר ולא ביקש עליו רחמים, לא קיים המצוה** (ב"י בשם הרמב"ן).

סעיף ה כשמבקש עליו רחמים, אם מבקש לפניו, יכול לבקש בכל לשון שירצה. ואם מבקש שלא בפניו, לא יבקש אלא בלשון הקדש.

סעיף ו יכלול אותו ד' בתוך חולי ישראל, שיאמר: המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. ובשבת אומר: שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא.

סעיף ז אומרים לו שיתן דעתו על ענייניו, אם הלוח או הפקיד אצל אחרים, או אחרים הלוח או הפקידו אצלו, ואל יפחד מפני זה מהמות.

סעיף ח אין מבקרין לא לחולי מעים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש. וכן כל חולי דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דיבורא אין מבקרין אותו בפניו, אלא נכנסין בבית החיצון ושואלין ודורשין בו אם צריכין לכבד ולרברב לפניו, וכיוצא בו, ושומעין צערו ומבקשים עליו רחמים.

סעיף ט מבקרין חולי עובדי כוכבים, מפני דרכי שלום.

סעיף י בחולי מעים אין האיש משמש את האשה, אבל האשה משמשת את האיש. הגה: י"א שמי שיש לו חולה בביתו, ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים (נ"י פרק י"ג), וכן נהגו לברך חולים בבהכ"ל, לקרא להם שם חדש, כי שני השם קורע גזר דינו. ניוחם אבלים, קודם לביקור חולים (כל ב).
(ב).

ש"ך יורה דעה סימן שלה

ד בתוך חולי ישראל - שמתוך שכולו עם אחרים תפלתו נשמעת יותר:

ערוך השולחן יורה דעה סימן שלה

סעיף א גרסינן בשבת [ל"ב א] לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטור וכו' אדם יוצא לשוק יהא דומה בעיניו כאלו נמסר לסרדיוט חש בראשו יהי דומה בעיניו כאלו נתנוהו בקולר עלה למטה ונפל יהי דומה בעיניו כמו שהעלוהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים נצול ואם לאו אינו נצול ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים ע"ש ולכן יתן כל אדם אל לבו ובפרט בעת חלויו ולא יסמוך על הרופאים לבד כדכתיב באסא [דברי הימים ב', טז, יב] וגם בחלויו לא דרש את ד' רק ברופאים ויקבל עליו להטיב דרכיו ויחלק צדקה לפי ערכו כדכתיב וצדקה תציל ממות ויבטח בד' כי יקימנו מחלויו ורוב חולים לחיים ואפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות ניצול שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישר ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת מצאתי כופר [איוב לג, כד ופדעוהו כמו פדארו דאותיות אחאע"ר מתחלפים].

סעיף ג עיקר מצות ביקור חולים הוא לעיין בצרכי החולה ולעשות לו מה שצריך כדאיתא בנדרים [מ' א] מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר"ע שחלה וכו' ונכנס ר"ע לבקרו ובשביל שכיד וריבץ לפניו חיה א"ל רבי החיתני יצא ר"ע ודרש כל שאינו מבקר את החולים כאלו שופך דמים ומה יפו החברות בכמה ערים הנקראים חברה לינה שלנים אצל החולים כל הלילה לראות מה שהם צריכים דביום ע"פ רוב משמשים לו אנשי ביתו משא"כ בלילה דאנשי ביתו עמלים מעבודת היום ונשקעים בשינה באונס על כן גדול שכרם מאד מאד של חברי לינה ואמרו חז"ל [שם] כל המבקר את החולה נצול מדינה של גהינם ומה שכרו בעוה"ז ד' ישמרוהו מיצה"ר ויחיהו מן היסורין ויאושר בארץ שיהו הכל מתכבדים בו וכו' ע"ש וכל המבקר את החולה גורם לו שיחיה שמתפלל עליו שיחיה וכל שאינו מבקר אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות **דלפעמים יש לבקש רחמים שימות כגון שיש לו יסורים הרבה בחלויו ואי אפשר לו שיחיה כמעשה דרבי פ' הנושא [ר"ן שם]**.

סעיף ח אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מיקל עליו המחלה בבוקר ולא יחוש לבקש עליו רחמים ולא בג' שעות אחרונות של יום שאז מכביד עליו חלו ויתייאש מלבקש עליו רחמים אלא באמצע היום ואין זה איסור אלא עצה בעלמא לפיכך לא נהגו עתה לדקדק בזה [נ"ל] וכל מי שביקר את החולה ולא בקש עליו רחמים לא קיים המצוה:

סעיף ט כשמבקש עליו רחמים אם מתפלל שלא בפני החולה לא יתפלל אלא בלשון הקודש שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי אף שהוא קרוב ללשון הקודש וק"ו בלשונות אחרים ואף ש"א שרק ללשון ארמי אין מזדקקין ולא לשארי לשונות מ"מ וודאי דאפילו לדיעה זו יותר טוב בלשון הקודש [ע"י ט"ז סק"ד] אבל בפני החולה יכול להתפלל בכל לשון שהרי השכינה שם וכביכול מבקש מלפני השכינה ובהתפלה יכול אותו בתוך שארי חולי ישראל שיאמר המקום ירחם עליך בתוך שארי חולי ישראל ותפלה בעד רבים יותר חשובה כי לא בזה את תפלתם ובשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמי מרובין ושבתו בשלום וע"י בא"ח סי' רפ"ז:

סעיף יב י"א שמי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים ושיברכנו וכן נהגו לברך את החולים בבהכ"ל בשעת קריאת התורה דא רחמים מתעורר ואם המחלה חזקה משנין השם כלומר שמוספין לו עוד שם לשמו דזהו אחד מהדברים הקורעים גזר דין של אדם כמו שאמרו חז"ל ברה"ט [י"ב ב] ויש מי שרוצה לומר דכשהחולה במקום אחר לא יתפללו עליו דמי יודע אם הוא חי ולענ"ד לא נהירא כלל שהרי אפילו בגט מחזקינן ליה בחיים דרוב חולים לחיים [גיטין כ"ח א] וכ"ש לענין תפלה וכן המנהג הפשוט ואין לפקפק בזה כלל וניחוס קודם לביקור חולים דזהו חסד עם החיים והמתים וביקור חולים לחיים לבד אבל אם יודע תועלת להחולה ביקור חולים קודם: